

Uppsökande socialmedicinsk verksamhet genom försäkringskassan

Sven Larsson

På försäkringskassorna finns ett rikhaltigt material för medicinsk, samhällsvetenskaplig och social forskning, hävdas i denna artikel.

Två undersökningar presenteras, där försäkringsstatistiken använts som utgångspunkt för en uppsökande och förebyggande socialmedicinsk verksamhet.

Sven Larsson är biträdande överläkare vid socialmedicinska kliniken, Sahlgrenska sjukhuset, Göteborg. Han har dessutom flerårig erfarenhet som förtroendeläkare vid Göteborgs allmänna försäkringskassa.

Försäkringskassornas sjukskrivningsstatistik utgör sett ur internationellt perspektiv ett unikt material. Här finns dokumenterat sedan 1955 den sjuklighet hos den förvärvsarbetande delen av befolkningen, som medfört nedsatt förmåga att arbeta. Materialet bör ge rika möjligheter till forskning av olika slag.

De brister som finns i materialet har medfört, att många känner sig tveksamma om det verkligen är användbart i forskningssyfte. Sjukligheten saknas för den icke förvärvsarbetande delen av befolkningen, således barn, gamla, förtidspensionärer, studerande m fl. Diagnoserna är osäkra, trots att de ofta är verifierade genom läkarintyg. Det är också osäkert, i vilken omfattning sjukskrivningen speglar verklig sjuklighet. Den är till viss del påverkad av växlande förhållanden i arbetslivet eller samhället.

Osäkerhet av liknande slag drabbar dock de flesta undersökningar, som ej kan läggas upp experimentellt med kontroll av alla påverkande faktorer. Bristerna i försäkringsstatistiken bör ej hindra från forskning men mana till försiktighet vid tolkning av resultaten.

För *epidemiologiska studier* ger försäkringsstatistiken ett komplement till information som kan erhållas på annat håll, från sjukhusstatistik, populationsundersökningar etc. Vissa typer av kortvariga och hälsomässigt rätt banala sjukdomstillstånd, som dock kan ha betydelse samhällsekonomiskt, framträder bäst, eller kanske enbart, i sjukskrivningsstatistiken. Som exempel på detta kan nämnas övre luftvägsinfektioner, "förkylningar". Vid väntade utbrott av influensa utgör sjukskrivningsstatistiken en viktig indikator på vad som händer epidemiologiskt.

Möjligen kan materialet användas i *preventivmedicinskt syfte*, exempelvis för att få tillräckligt omfattande material att kunna upptäcka hälsorisker i arbetslivet.

För *klinisk forskning* kan försäkringsstatistiken användas som ett led i värdering av behandlingsresultat. Materialet kan ibland också lämpa sig väl för urval vid studier av vissa sjukdomsgrupper kliniskt. Patienter har samma möjligheter att komma med i undersökningen, oavsett om de behandlas i öppen eller sluten vård, av specialist eller allmänläkare.

Intressantare är dock försäkringsstatistiken för *samhällsvetenskapligt inriktad forskning*. Sjukskrivning och förtidspension utgör ju en viktig del av vårdkonsumtionen. Effekten av vissa socialpolitiska åtgärder kan till en del uttolkas ur materialet. Det intressanta är härvidlag sjukskrivning som socialt beteende, och den nämnda osäkerheten i diagnoserna spelar mindre roll.

Försäkringsstatistiken kan också vara utgångspunkten för olika slag av *social och sociologisk forskning*. Man kan identifiera grupper, som kan antagas leva under i vissa avseenden speciella betingelser, exempelvis förtidspensionärer, och undersöka deras situation och hur de upplever den.

I försäkringskassans löpande granskningsarbete påträffas problemfall, där försäkringskassan har möjlighet att medverka i uppsökande socialmedicinskt arbete (Larsson 1975). Behovet av samarbete mellan försäkringskassa, socialbyrå och andra samhällsorgan omkring dessa fall har kommit till uttryck i praktiska samarbetsförsök på flera håll i landet. Erfarenheter från Kopparbergskassan har beskrivits av Sundvik (1973) och Wetter (1974) har rapporterat om ett socialmedicinskt samarbete i Järfälla.

I det följande presenteras två undersökningar, där försäkringsstatistiken har använts som ut-

gångspunkt för en uppsökande och förebyggande socialmedicinsk verksamhet.

I den första har förhållandet att ej alls vara aktuell hos försäkringskassan tagits som indikator på att en problemsituation kan föreligga. De nollklassades situation har kartlagts.

Grupper som fått stort behov av sjukförsäkringens förmåner, har kanske i ett tidigare skede, då deras hjälpbehov var betydligt mindre, visat några tecken på de kommande problemen. I den andra undersökningen har sjukskrivningsmönstret analyserats hos en grupp försäkrade, som sedermera blivit förtidspensionerade på grund av alkoholskador.

Sjukförsäkringens nollklassade – en bortglömd grupp?

Sven Larsson

I denna undersökning har situationen för ca 10 000 nollklassade kartlagts. Även om nollklassningen för de flesta är oproblematisk (studerande) finner man, att den för de äldre kan vara ett tecken på hälsomässiga och sociala problem. En liten grupp, helt okänd för sjukvård och socialvård, och som troligen lever under svåra förhållanden, har upptäckts i undersökningen.

Den obligatoriska sjukpenningförsäkringen ger alla förvärvsarbetande rätt till sjukpenning, då arbetsförmågan nedsättes av sjukdom. Sjukpenningens storlek baseras på inkomsten av förvärvsarbete. Utanför denna allmänna sjukpenningförsäkring står de, som ej har en viss minimiinkomst av arbete och som ej heller har sk hemmamakeförsäkring. Lägsta sjukpenninggrundande inkomst är

från 4 500 kr per år. Tidigare och tom år 1973 var den 1 800/år. De som enligt dessa regler saknar sjukpenninggrundande inkomst är placerade i en sk nollklass i sjukpenningförsäkringen.

Det kan givetvis finnas många skäl till att en person inte förvärvsarbetar. Studier och värppliktstjänstgöring kan hos unga människor antagas vara en vanlig orsak. Avkastning av kapital eller underhåll från annan person kan medföra, att man ej behöver förvärvsarbete. Det är emellertid också sannolikt, att det bland de nollklassade finns ett antal människor med svårigheter, som gör dem i behov av och berättigade till samhällets hjälp i någon form. De kan exempelvis ha sin arbetsförmåga nedsatt av sjukdom, men av någon anledning ej kommit sig för att söka hjälp. Det är också tänkbart, att en grupp människor med låg men ändå sjukpenningberättigande inkomst ej anmält denna till försäkringskassan. Därigenom riskerar de att gå miste om sjukpenningens trygghet